

Raskid Tito-Staljin prema viđenju grčkog tiska 1948. godine

ZAFIRIOS ROSSIDIS

Grčko veleposlanstvo u Republici Hrvatskoj, Zagreb

U članku je prikazano kako je grčki tisak pratio i interpretirao raskid između Staljinova Sovjetskog Saveza i Titove Jugoslavije do kojeg je došlo 1948. godine. U Grčkoj je u tom razdoblju trajao građanski rat u kojem je Titova Jugoslavija pomagala komunističkoj gerili, pa je i taj čimbenik utjecao na praćenje jugoslavensko-sovjetskog sukoba. Autor zaključuje da je grčki tisak pisao o sukobu Tito-Staljin relativno suzdržano, ali i ovisno o političkom opredjeljenju svakog lista, te također i pod utjecajem straha da Tito ima teritorijalne pretenzije prema dijelovima grčkoga teritorija.

Ključne riječi: sukob Tito-Staljin, Grčka, grčki tisak.

Uvod

Raskid Tita i Staljina do kojega je došlo zbog odcjepljenja Jugoslavije od Informbiroa (lipanj 1948.), bio je jedan od najvažnijih događaja poslijeratnog vremena. To je utjecalo ne samo na kasniju međunarodnu orijentaciju Jugoslavije, nego i na ravnotežu na Balkanu i – neki način – u Europi općenito.

Cilj je ovog rada prikazati stajalište te držanje javnog tiska iz Grčke prema tim događajima, te pokušati iz njih izvesti zaključak.

Stajalište koji je grčki javni tisak zauzeo prema sukobu Tita i Staljina, ogledao se, naravno, ako se uzmu u obzir neke iznimke, ne samo u stajalištu građanskih vlasti, nego i u javnom mnijenju.

Kathimerini, tipičan predstavnik konzervativne stranke, stavlja osobiti naglasak na međunarodne teme pokrivajući tako – ponekad i preko svake mjere – široka pitanja vezana uz raskid Tito-Staljin.

Estia, venizelovski list, sa suradnicima koji imaju pristup informacijama i događajima, koristi tu pogodnost da u relativno kratko vrijeme stvori svoje stajalište o razlozima koji su Tita doveli do sukoba s Informbiroom.

Ethnos i *Vradyni* događaje prikazuju uglavnom izvjestiteljski. Ipak treba istaknuti dosta visoki stupanj, iako brojem oskudnih, analiza *Vradynij*-a.

Na kraju, *Ellas*, glasilo Demokratske socijalističke stranke G. Papandreoua, izražava mišljenje svoga ideološkog nositelja i veoma mali dio svoje građe posvećuje temi ovoga članka.

U gotovo svakidašnjem, osobito u prvo vrijeme manifestacije "razilaženja" – izvještavanja o događajima, raspletu i međunarodnim reakcijama na raskid, tisak prenosi „puls” javnog mnijenja i na neki način javnosti prenosi nade i zabrinutost zbog iznimno teških događaja koji su se događali u Jugoslaviji. Treba svakako istaknuti jačinu odraza tih događaja u javnosti i tisku, pogotovo u razdoblju kada su, osim radija, novine bile gotovo najvažniji način informiranja građana i možda jedino mjesto na kojemu je bilo moguće – iz pisama čitatelja – izraziti njihova stajališta, tjeskobe i zabrinutost. Jednako je tako bilo moguće i utjecati na javno mišljenje.

Jasna je, dakle, važnost tiska u poslijeratno vrijeme i osobito u doba građanskog rata u Grčkoj koji se rasplesavao u tri vala. Određeni događaji oko raskida Tita i Moskve, na neki su način dosegнули ne samo međunarodne odnose Grčke, nego su u velikoj mjeri utjecali na razvoj građanskog sukoba. Zbog toga bi ovo istraživanje trebalo ispuniti tri cilja.

Ponajprije, treba proučiti razvoj situacije u međunarodnim odnosima Grčke: stanje nakon kraja Drugoga svjetskog rata i trostrane opsade zemlje, odnos prema sjevernim susjednim zemljama, koje je Atena, u svojoj tadašnjoj teškoj situaciji smatrala neprijateljskim, i konačno izraz težnji susjeda prema granicama Grčke (a sve to u klimi građanskog sukoba), koje su još dodatno otežavale težak napor vlada da zemlju dovede na put zapadnih parlamentarnih demokracija.

Drugi je cilj ovoga rada pokušati opisati unutrašnje političke događaje, odnosno one se koji se odnose na razvoj građanskog rata. Raskid Tito – Staljin možda je mogao (kao što se, uostalom, i dogodilo) utjecati na katastrofalan razvoj građanskog rata, kao i na ravnotežu na širem Balkanu, te na međunarodni položaj zemlje u to osjetljivo doba. Kao što će se pokazati, to se stajalište doista rukovodilo držanjem javnog tiska prema događajima u Jugoslaviji.

Na poslijetku, u analizi stajališta tiska u određenom vremenskom, ali i političkom razdoblju, ova se tema nije dovoljno proučavala, te je u tome smislu ovaj treći cilj možda najambiciozniji. Kako se odrazilo stajalište javnog tiska prema raskidu Moskve i Beograda? Je li se od početka sagledala širina i važnost događaja? Kako je tisak reagirao u vezi s problemima u kojima se Grčka nalazila u to doba? Koje su činjenice smatrane najvažnijima? Jednako tako, do koje se mjere (i zbog kojeg razloga) tražilo stajalište velikih zapadnih sila prema novome događaju koji je dotaknuo istočni svijet, bilo u reakcijama i komentarima ili preko izjava najistaknutijih novinskih analitičara? Drugim riječima, u kojoj je mjeri grčki javni tisak pokušao analizirati ovaj događaj, u sklopu, međunarodnog i "zapadnjačkog" stajališta?

Situacija u Europi

Kraj najvećeg rata u povijesti, u svibnju 1945., veliki dio Europe dočekaao je potpuno uništen. Naravno, u prvim poslijeratnim godinama pojavilo se pitanje ekonomske obnove, ali i stvaranja novih političkih veza kako bi se zamijenile one koje su se u iskušenjima rata pokazale nedostatnima.

Osim toga, što se tiče čvrstih veza, u Europi je stvoren novi poredak: Ujedinjeni narodi i Sovjetski Savez su, zahvaljujući slabljenju drugih velikih sila i porazu fašizma, predstavljali najjače snage na kontinentu. Među njima je, međutim, stvoreno suparništvo - "hladni rat", koji se odrazio u Europi u svim domenama: ideološkim, vojnim, ekonomskim i javnim.¹

Najoštrija točka nesuglasica između dvaju saveza bilo je pitanje Njemačke. Zemlja je bila pod okupacijom "triju velikih sila" (SAD, SSSR, Britanija) i Francuske. Prerani neuspjeh Saveznika da zajednički zavladaju Njemačkom, koristio je Francuskoj, ali ne i Sovjetskom Savezu.

Od kraja 1946. napetost u odnosima dvaju saveza počela je dobivati karakter sukoba, što se pokazalo u ožujku 1947. objavljivanjem "Trumanove doktrine" pred Kongresom SAD-a. Već uobličena politika Washingtona polazila je od uvjerenja da je komunizam "poput karcinoma počeo metastazirati" po međunarodnom sistemu i da on treba biti zaustavljen američkom politikom njegova rušenja.

Isto je stajalište dovelo do usvajanja "Marshallova plana" nekoliko mjeseci kasnije. Neuspjeh prilikom rješavanja problema Njemačke otežao je ekonomsko stanje u Europi, te su u Francuskoj i Italiji komunističke partije vidjele svoju priliku za preuzimanje vlasti. Suočen s takvim prilikama, novi ministar vanjskih poslova SAD-a, George C. Marshall, predložio je Program obnove Europe (The European Recovery Program) kojim bi se, u razdoblju od 1948. do 1952., dodjeljivali milijuni dolara europskim zemljama.

Kako je Marshallov plan mogao obuhvatiti sve zemlje Europe, prijetila je opasnost da Sovjetski Savez izgubi utjecaj koji je već imao u nekim europskim zemljama. SSSR je stoga bio protiv njega upozoravajući da će taj plan voditi privrednoj obnovi Njemačke te da bi mogao potkopati ekonomsku neovisnost europskih zemalja, koje bi mogle postati marionete SAD-a. Čini se, ipak, da je Sovjete najviše zabrinjavao izazov koji je Plan pružao istočnim zemljama. Kao reakcija na to, Kremlj je još čvršće stegnuo svoj obruč oko zemalja na koje je imao utjecaj pozivajući sve komuniste da se suprotstave američkom imperijalizmu. Njegovo je uplitanje bilo najjače u Čehoslovačkoj, gdje je izazvao raspadanje višestranačke (s jakim udjelom komunista) vlade, te ju je u veljači 1948. preobrazio u potpuno drukčiju, komunističku vladu. Ovaj događaj je za so-

¹ Za stanje u Europi, v. John W. YOUNG, *Cold War Europe 1945 - 1989*, London 1991., 107, C. J. BARTLET, *The Global conflict 1880 - 1970*, London 1986, 255.-273.; Martin MCCAULEY, *The origins of the Cold War 1941-1949*, London-New York 1995.; John GIMBEL, *The origins of the Marshall Plan*, Stanford, 1976.; B. B. KUNIHOLM, *The origins of the Cold War in the Near East*, Princeton, 1980.

vjetsku stranu imao obrambeni smisao. Zapad to nije tako doživio, te je vođen novim strahom od moskovskih težnji u velikoj mjeri ubrzao svoje pokušaje osnivanja saveza zapadnih zemalja, koje će rezultirati osnutkom NATO saveza. Sa svoje pak strane, Sovjetski Savez je osnovao Informbiro (Informacijski biro komunističkih i radničkih partija), koji su zapadne zemlje smatrale transformacijom Treće komunističke internacionale, kako bi se stvorili određeni uvjeti koji će potpomoći širenju marksističke revolucije.²

Staljin je odgovorio postupnim zatvaranjem (od kraja lipnja 1948.) kopnenih puteva prema zapadnim dijelovima Berlina. Tako je započela prva, poznata Berlinska kriza, najopasnija za veze dvaju svjetova od 1945. Fantom gladi se počeo širiti nad odsječenim gradom, a nestao je tek kad mu je Zapad, jednim velikim aviotransportom namirnica, uspio pomoći da preživi zimu. Odsječenost Berlina i međunarodna napetost koju je izazvala, dogodila se u isto vrijeme kad i sukob Tita i Staljina, za koji je zaslužan, kako ćemo kasnije pokazati, Marshallov plan u istočnoj Europi i primamljiv utjecaj američke ekonomske pomoći.

Kao krajnja posljedica programa europske reforme u istočnoj Europi, dolazi do osnivanja COMECON-a (Savjet za međusobnu ekonomsku pomoć). U toj organizaciji, koja je na neki način bila reakcija Sovjetskog Saveza na osnivanje OECD (Organizacije za europsku ekonomsku suradnju), sudjelovale su zemlje istočne Europe. Prvi pothvat COMECON-a bio je nastaviti ekonomsku blokadu "heretičke" Jugoslavije nakon sukoba s njihovim vođom Staljinom.

Situacija u Grčkoj

Drugi svjetski rat još nije potpuno završio, i dok je ostatak Europe vidao svoje rane, u Grčkoj je započeo drugi - možda još jači - građanski rat. Borba se zapravo vodila oko toga hoće li Grčka nastaviti putem komunizma i postati narodna republika, ili će zadržati svoj poredak zapadnog tipa.³

U pokušajima zauzimanja vlasti komunistima Grčke su pomogli komunistički pokreti Albanije, Bugarske i Jugoslavije. To je značilo da je Moskva podupirala ustanak priželjkujući uspjeh grčkih komunista. Iako je u to doba i

² J. L. NOGEE, R. H. DONALDSON, *Soviet Foreign Policy since World War II*, Pergamon Press, 1988., 83.-89.

³ Za situaciju u Europi, v. V. KONTIS, *Η Αγγλοαμερικανική πολιτική και το ελληνικό πρόβλημα 1945-1949 /Angloamerička politika i grčki problem 1945 - 1949/*, Solun 1999., 6.-97., Radovi simpozija, *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, /Grčka u desetljeću 1940 - 1950/* (osobito članci G. Th. MAUROGORDATOS, *Οι εκλογές και το δημοψήφισμα του 1946: Προοίμιο του εμφυλίου πολέμου /Izbori i glasanje 1946. Početak građanskog rada/*, i G. O. GIATRIDIS, *Εμφύλιος πόλεμος 1945-1949: Εθνικοί και διεθνείς παράγοντες /Građanski rat 1945 - 1949/; Domaći i međunarodni čimbenici*, 307. - 382., K. Svolopoulos, *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981 τμήμα Α "Ο προσανατολισμός στην Δύση /Grčka vanjska politika 1945 - 1981"*, dio I, *Orjentacija prema Zapadu/*, Atena 2001.; A. NACHMANI, *International intervention in the Greek civil war*, London, 1990., 1.-128.; E. KOFOS, *The impact of the Macedonian question on civil conflict in Greece (1943-1949)*, Atena 1989.

u Grčkoj i na Zapadu vladalo duboko uvjerenje da je SSSR stajao iza prokomunističke Narodne vojske Grčke (Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας DSE), ipak je nepobitna činjenica da je Staljin poštovao dogovor s Churchillom, koji su u listopadu 1944. g. postigli u Moskvi. Grčka se našla pod britanskim utjecajem, a Staljin je pokazao da ju je voljan potpuno napustiti, uz uvjet da zavlada ostatkom Balkana. Možda bi čak i to bilo dovoljno da komunistički ustanak u Grčkoj bude osuđen na propast, no tome je pridonijela i Trumanova doktrina. Antikomunistički „križarski napad“ koji je rezultirao planom pomoći Grčkoj i Turskoj, ne samo da je pridonio ekonomskom i vojnom učvršćenju vojne vlasti, nego je „grčko pitanje“ doveo na scenu međunarodne politike, povezujući ga s početkom hladnog rata.

Osim toga, u čitavoj toj atmosferi jugoslavenska se politika pokazala osobito opasnom za Grčku: na Mirovnoj konferenciji 1946. godine Jugoslaveni su zatražili „ponovno ujedinjenje“ Makedonije podupirući bugarski zahtjev za zapadnom Trakijom. Danas je jasno da su pružili važnu pomoć Narodnoj vojsci Grčke koja se, dakako, nije mogla niti u količini niti u kvaliteti mjeriti s pomoći koju su snage tadašnje vlasti dobivale od SAD-a.⁴

Događaji

Sovjetske akcije kojima se utjecalo da zemlje istočne Europe onemogućavaju provođenje Marshallova plana, nisu bile posvuda jednako uspješne: u Jugoslaviji je pokušaj Sovjeta da prošire svoj utjecaj izazvao sukob Moskve i Tita.⁵

Slučaj jugoslavenskog vođe znatno se razlikovao od slučajeva ostalih istočnoeuropskih komunističkih vođa. Za razliku od njih, koji su došli na vlast nakon što je Crvena armija zauzela njihove zemlje ili u većini slučajeva uz njezinu potporu, Tito je zauzeo vlast u zemlji svojim vlastitim partizanskim snagama, koje su i za vrijeme Drugoga svjetskog rata vodile sile Osovine. Iako je Tito do 1948. bio Staljinov najvažniji saveznik u istočnoj Europi (ponekad čak i uzdanica Staljinova položaja koji je postajao sve teži), nikada nije bio spreman odustati od neovisnosti od Moskvi. Upravo se u svojem pokušaju da

⁴ Osobito za jugoslavensku politiku, v. E. KOFOS, *The impact of the Macedonian question on civil conflict in Greece (1943-1949)*, Atena 1989.; Ioannis STEFANIDIS, *United States, Great Britain and the Greek – Yugoslav rapprochement, 1949-1950*, Solun, 315.-343., Evanthis HATZIVASSILOU, *Greek Policy in the Balkans, 1923-1981, Toward a synthesis of Greek Bibliography, Modern Studies Yearbook 12/13 (1996-1997)* Athens, 185-210, Evanthis HATZIVASSILOU, *The Greek – Yugoslav relationships during the Cold War, Die Balkanländer im Europa der Gegenwart*, Solun 1994., 83.-91., V. KONTIS i Sp. SFETAS, *Građanski rat: dokumenti iz jugoslavenskih i bugarskih arhiva*, Solun 1999.

⁵ Za raskid Tita i Staljina v. C. J. BARTLET, *The global conflict 1880-1970*, London, 1986, 278.-279.; E. KOFOS, *The impact of the macedonian question on civil conflict in Greece (1943-1949)*, Athens 1989.; M. MCCAULEY, *The origins of the Cold War, 1941-1949*, B. KUNIHOLM, *The origins of the Cold War in the Near East*, London-New York 1995.; J. L. NOGEE, R.H. DONALDSON, *Soviet foreign policy since W. W. II*, Pergamon Press, 1988., 89., Evanthis HATZIVASSILOU, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου / Úvod u povijest poslijeratnog svijeta/*, Atena 2001.,104.-105.

sačuva samostalnost, u doba kada je SSSR pokušavao učvrstiti i proširiti svoj utjecaj na istočnu Europu, Tito odbio složiti s utjecajem Sovjeta na političku scenu Jugoslavije, izazvavši tako sukob sa Staljinom.

Dana 28. lipnja 1948., Informbiro izdaje proglas u kojemu optužuje Tita i njegove najuže suradnike da u osnovnim pitanjima vanjske i unutarnje politike slijede liniju koja se udaljuje od marksističko - lenjinističkih ideja. Također, u njemu je stajalo da su jugoslavenski vođe potpali pod utjecaj propagande protiv Sovjetskog Saveza i oklevetali Crvenu armiju. Ovom je proglasu bio cilj da jugoslavenski komunisti natjeraju svoje vođe da se okrenu internacionalnom komunizmu tj. SSSR-u ili, pak, da ih sruše ako oni to ne učine.

Reakcije na ove događaje na međunarodnoj sceni su pokazivale s jedne strane zbuñjenost, iznenañenost i zadovoljstvo, ali s druge, pak, strane suzdržanost. Vijest o Titovu odvajanju u Grčkoj, u kojoj se događala drama građanskog rata, odmah se povezala s njegovim budućim stajalištem prema građanskom sukobu i pokretanjem pitanja Makedonije.

Zemlje Istočnoga bloka u većoj ili manjoj mjeri stale su uz Informbiro, dok je Albanija, pokazujući pretjeranu revnost, krenula u akcije protiv Jugoslavije, npr. prekidanjem ekonomskih veza, pograničnim izgređima i sl.

Kako je vrijeme prolazilo, glasine o sovjetskoj intervenciji u Jugoslaviji su se izmjenjivale s onima o ponovnom zbližavanju. Tito je ustrajao u svom stajalištu o odvojenosti, održavajući ipak djelomične kontakte sa SSSR-om i njegovim saveznicima. Izrazi povjerenja prema Sovjetskom Savezu i internacionalizmu čuli su se i na kongresu KPJ u srpnju, kao i na konferenciji o slobodnoj plovidbi Dunavom, održanoj u kolovozu 1948. Poistovjećivanje jugoslavenske politike i politike SSSR-a prema rješavanju grčkog pitanja u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda izaziva dodatnu suzdržanost zapadnih zemalja u namjeri da pruže ekonomsku pomoć Titu, kako bi se mogao najlakše oduprijeti utjecaju Sovjetskog Saveza. Ekonomska blokada koju su istočne zemlje provele prema Jugoslaviji natjerala je njezina vođu da nastavi s pregovorima sa SAD-om i Velikom Britanijom, u pokušaju da se uklone postojeće razlike te da se stabiliziraju normalne ekonomske veze.

Treba, međutim, naglasiti da su Amerikanci, koliko god su s pravom željeli poljuljati sovjetski utjecaj u istočnoj Europi, ostali neodlučni u donošenju odreñenih mjera u vezi s Titovim postupcima, barem do prvih mjeseci 1949. Čak i neki stručnjaci za Kremlj i balkanska pitanja u početku nisu znali kakve bi zaključke donijeli u vezi sa sukobom Tita i Staljina. "Samo jedna svađa dvojice razbojnika" kako su do tada vjerovali, ipak je potrajala i pokazala kamo će dovesti sukob ovih razmjera. Nakon što su vidjeli da će Tito preživjeti i da je njegov raskid sa Staljinom stvaran i dubok, američke se sile nisu libile poduprijeti ga i ekonomski kako bi ojačale razlike u Istočnom bloku. Tako je od 1949. SAD Jugoslaviji počeo dijeliti kredite, a od 1950. i pomoć druge vrste.

Moskva se čitavo to vrijeme, slijedeći primjer Informbiroa, pretvarala da ne vidi kome Jugoslavija pokazuje privrženost, nastavljajući s taktikom izrav-

nih i neizravnih poteza protiv nje. Službena tijela, vladajuća tijela i informativne službe sovjetskih vlasti nisu propuštali priliku kako bi istakli “izdajničku ulogu” koju je Tito igrao izabravši povezivanje sa Zapadom.

Osim ekonomske blokade i psihološkog rata s jedne strane, i neodlučnosti zapadnih zemalja da nastave s pravovremenim intervencijama s druge strane, Titova je snaga u unutrašnjoj politici Jugoslavije ostala nepoljuljana. Tako je maršal uspio pobijediti one koji su kategorički negirali mogućnost da Jugoslavija pod njegovim vodstvom može preživjeti, provodeći politiku jednakog razmaka između dvaju blokova.

Neuspjeh pokušaja Moskve da više nadzire Jugoslaviju i raskid koji je zatim uslijedio, imao je jasne posljedice: nepokolebljivo jedinstvo sovjetskog bloka – kako su ga na Zapadu smatrali – prestalo je postojati jer je jedan komunistički vođa pokazao ne samo da je sposoban oduprijeti se Staljinu, nego i da može preživjeti politički i stvarno, održavajući se na vlasti i nakon raskida. Jugoslavija je, naravno, ostala komunistička zemlja, premda se udaljila od sovjetskog bloka. Ovaj je događaj imao velike posljedice i na grčki građanski rat jer je Tito zbog toga prekinuo potporu koju je do tada pružao Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας (Demokratskoj vojsci Grčke). U ljeto 1949. prestao je pružati azil na jugoslavenskim prostorima: vojnim su jedinicama grčkih komunista zatvorene granice zemlje. Ta je odluka odigrala značajnu ulogu u porazu Demokratske vojske Grčke od (zahvaljujući Trumanovoj doktrini) obnovljenih Grčkih oružanih snaga.

Lipanj: Prve informacije o raskidu

Prve vijesti o političkim trzavicama u Jugoslaviji pojavljuju se u dnevnom listu *Kathimerini* relativno rano, već 2. lipnja. Vodeći novinski predstavnik konzervativnog uvjerenja, *Kathimerini*, doživljava događaje na otvoren način, dajući osobitu važnost kako posljedicama raskida Tita i Staljina na širu regiju (ali i europski prostor), tako i stajalištu najvažnijih predstavnika međunarodnoga tiska.

Dana 2. lipnja novine su objavile informaciju *Timesa*, koja potvrđuje vijest o uhićenju i likvidaciji viših struktura Jugoslavenske komunističke partije (KPJ), visokih oficira i članova vlade. Ovi događaji, povezani sa strogim mjerama nadzora novih snaga koje je prihvatila Komunistička partija Mađarske, navode izvjestitelja da se prisjeti predrevolucionarnog doba i vremena 1930. - 1935., kada je sovjetska komunistička partija bila u jednakoj krizi lojalnosti svojih članova, pa su u sljedećih nekoliko godina uslijedile poznate likvidacije.⁶

Stanje se činilo još konkretnijim u drugom članku *Timesa* koji je objavljen 5. lipnja na prvoj stranici *Kathimerinia*. Prema tome članku, oficir Sreten Žujović, donedavni ministar financija i nekadašnji Titov zamjenik, optužuje se za

⁶ *Kathimerini*, 2. lipnja 1948.

“neprijateljsku i protunarodnu djelatnost”. Žujovićeva sudbina, kao i sudbina ministra industrije Andrije Hebranga, u tom je trenutku bila nepoznata. Novine povezuju likvidaciju Žujovića i Hebranga s objavom jugoslavenske službene informativne agencije od 4. lipnja, o opozivu i hitnom povlačenju jugoslavenskih diplomata iz Londona i Ankare.

U izdanju istih novina 11. lipnja navodi se izvještaj iz New Yorka, gdje se prenosi vijest *Newsweeka* da se 75% Jugoslavena protivi događajima oko Tita. Taj list karakterizira Jugoslaviju kao “najslabiju kariku u lancu ruskih satelita”. Spominje se i potpora koju joj SSSR pruža u pitanju Trsta, sve u pokušaju Sovjetskog Saveza da ojača Titov položaj.⁷

Drugim riječima, u prvo vrijeme novinskog izvještavanja, *Kathimerini* prenosi ocjenu međunarodnih krugova koji se slažu s mišljenjem da izraženi sukobi ne samo da ne predviđaju Titov raskid s Moskvom, nego naprotiv prikazuju još veće učvršćivanje jugoslavenske vlasti i njezinih veza s SSSR-om.

Prve dvojbe pokazat će se u izdanju od 24. lipnja. Iznenada konferencija ministara vanjskih poslova komunističkih zemalja u Varšavi otvorila je neka pitanja. Jesu li istinite glasine da se u istom gradu u to vrijeme održala i konferencija Informbiroa? Naglašava se i nenaklonost Moskve prema Titu, kojemu “drugovi Staljin i Molotov odbijaju poslati čestitke za rođendan”. Što se tiče stajališta diplomatskih krugova Atene, iznosi se da oni Varšavsku konferenciju smatraju “neprijateljskim izrazom Sovjetske Rusije prema europskim zemljama bliskima Marshallovu planu”⁸

Pretpostavke o Titovu raskidu s Moskvom, čini se da se ostvaruju u izvješću od 27. lipnja iz Londona: *Manchester Guardian* procjenjuje kako se Jugoslavija nalazi u teškoj političkoj krizi.

Početke sukoba s Moskvom *Manchester Guardian* pronalazi duboko u Titovoj prošlosti. Činjenicu da se oslonio na vlastite snage kako bi svoju zemlju oslobodio od zemalja Osovine i potpuno preuzeo vlast, časopis smatra razlogom njegova razlaza sa Staljinom. Ne zaboravimo da to nije bilo prvi put da se jugoslovenski vođa dovodi u izravno neslaganje sa Sovjetskim Savezom. U listopadu 1944. u posljednji je trenutak izbjegnuta sukob Titovih partizanskih snaga s Crvenom armijom, koja se, nakon povlačenja njemačkih trupa, približila Beogradu samo nekoliko sati prije jugoslavenskih ustanika. Josip Broz je tada telegrafskim putem zatražio od sovjetskih snaga da zaustave svoj marš prema jugoslavenskom glavnom gradu, prijeteći im vojnom akcijom. Tako je Tito uspio ući u Beograd kao osloboditelj i vođa svojih partizana te spriječiti “gušeći zagrljaj” Crvene armije, a time i same sovjetske vlasti.⁹

Samo osam sati kasnije, Rezolucija Informbiroa objavljena u Pragu u *Rude pravo* govori da se maršal Tito službeno odriče svojih najvažnijih saveznika

⁷ *Kathimerini*, 11. lipnja 1948.

⁸ *Kathimerini*, 24. lipnja 1948.

⁹ R SAMARDŽIĆ., *Oslobodilački rat jugoslavenskog naroda 1941 - 1945*, II, 7. izdanje, Beograd 1965., 572. - 577.

Milovana Đilasa, Edvarda Kardelja i Aleksandara Rankovića. Ministar bez portfelja Đilas, zbog svoje je značajne uloge koju je odigrao za vrijeme rata protiv Nijemaca bio jedna od najutjecajnijih ličnosti u Titovu krugu. Kardelj, potpredsjednik vlade, ponovno je prikazivan kao vodeći um u državi, kao ideološki tvorac KPJ. Ranković je pak, kao ministar unutarnjih poslova, nadzirao policijske snage u državi.

Informbiro optužuje jugoslavenske vođe da provode klevetničku propagandu, “dokaze za to crpe iz proturevolucijskog trockizma”, da Sovjetski Savez poistovjećuju s kapitalističkim silama, da su sovjetske predstavnike stavili pod policijski nadzor, da su sudjelovali u Buharinovoj izdaji i, konačno, da slijede put izdaje. Objava je rezultirala jasnim nalogom jugoslavenskim komunistima da izdaju Tita. Ova optužba, međutim, nije rasvijetlila sudbinu Tita i njegovih suradnika, a u listu je postavljeno mnoštvo pitanja: Je li Tito još uvijek na vlasti? Je li uhićen? Ubijen? Nestao? Informacije koje su zapadne zemlje pokušave dobiti ili izravno iz Beograda ili preko jugoslavenskih predstavnika u inozemstvu, čini se da nisu odgovorile na postavljena pitanja.¹⁰

Vijest o Informbiroovu proglasu koji optužuje Tita i njegove najuže suradnike, pojavio se u listu *Estia*, 29. lipnja. Na četvrtoj stranici objavljene su mnoge nejasne informacije o odjecima odvajanja Beograda od Informbiroa. List kao provjerenu informaciju iznosi da se Tito nalazi s Rankovićem u svojoj vili, dok je Đilas u Beogradu. Uloga bugarskog vođe Georgija Dimitrova također se karakterizira kao vrlo mračna. Što se tiče “suprotne strane”, američko ministarstvo vanjskih poslova šuti, a politički krugovi u Washingtonu ne vide da će raskid s Informbiroom dovesti do raskida Moskva – Beograd. Osim toga, očekuju da će Tito ili ispuniti zahtjeve Informbiroa, ili će biti zamijenjen. Stajalište ovoga lista iznimno je oprezno. To će se pokazati i u komentarima u nekoliko idućih dana.

Prvi članak *Vradynija* koji spominje raskid Tita i Informbiroa nalazi se na četvrtoj stranici njegova izdanja od 29. lipnja. U njemu je proglas Informbiroa u kojemu se pozivaju “zdrave jugoslavenske komunističke snage da istaknu novo internacionalno rukovodstvo”. Ovu rečenicu proglasa list tumači kao jasan nalog jugoslavenskim komunistima da svrgnu Tita. U članku se prenosi viđenje zapadnih izvjestitelja iz Praga koji tvrde kako stvarni razlog raskida nisu riječi na koje se poziva Informbiro, već ozbiljno neslaganje Tita sa sovjetskom linijom, ili uvjerenje Kremlja da je vlast jugoslavenskog vođe ojačala do te mjere da predstavlja opasnost za Moskvu.¹¹

Nakon usporedbe vijesti o Informbiroovu ogovaranju Tita, *Ethnos* od 29. lipnja iznosi mišljenje da su napadi izazvani Titovim pokušajem da se prikaže ravnim Moskvi, kako kažu “smatrajući se jednako važnim i ne tražeći blagoslov Moskve za svoju diktatorsku vlast”. Istovremeno, međutim, u istome listu – kao izraz zbunjenosti pred naglim posljedicama – iznosi se i stajalište ame-

¹⁰ *Kathimerini*, 29. lipnja 1948.

¹¹ *Vradyni*, 29. lipnja 1948.

ričkog tiska da se za raskid može zahvaliti “fazi priklonjenosti” Zapadu koju pokazuje Tito, nezadovoljstvu Moskve zbog nedovoljnog pomaganja grčkim komunistima i Titovu odbijanju da podupre Sovjetski Savez u valu njegovih akcija koje bi dovele do propasti Marshallova plana. Koji god bili uzroci, ovom se događaju dao jednak značaj kao i raskidu Staljina i Trockog te se, dapače, predviđalo da će Tito završiti kao i Trocki. Iznesena je mogućnost da taj raskid može otežati položaj Narodne armije Grčke, osim ako nakon pada Tita u Jugoslaviji ne dođe do promjene poretka.¹² Karakteristično je stajalište koje list zadržava u svome pokušaju ispitivanja razvoja događaja. Kao razlog mogućeg nezadovoljstva Moskve navodi se nedovoljna jugoslavenska pomoć grčkim komunistima, što potvrđuje činjenicu da se u Grčkoj 1948. smatralo izvjesnim da Sovjeti podupiru Komunističku partiju Grčke da preuzme vlast.

Na četvrtoj stranici istog lista, raskol Tita i Informbiroa se karakterizira kao udarac na komunističko jedinstvo. Boravak sovjetskog maršala Tolbuhina u Beogradu objašnjava se kao pokušaj micanja Tita i povezuje se s vijestima da se člana Centralnog komiteta KPJ, Mošu Pijadu, želi postaviti kao Titova nasljednika. Jednak se značaj daje i navodima engleskog tiska da je vrlo vjerovatan upad sovjetskih snaga u Jugoslaviju jer se nalaze već u Rumunjskoj.¹³

U istom izdanju K. Bastias, izvjestitelj iz New Yorka, prenosi informacije britanskih izvora prema kojima Informbiro zasigurno ne bi s takvom žestinom napao Tita zbog neuspjeha unutarnjih partijskih mjera da se prije toga Kremlj nije uvjerio da se jugoslavenski vođa već tri puta pokušao osloboditi sovjetskoga komunističkog vodstva. Prvi pokušaj povezuje se s Titovim karakterom, za koji tajni izvori Kremlja kažu da pokazuje znakovite težnje kršenja “*razumnih granica*” njegovih ambicija za neovisnošću od Moskve. Takve su se težnje prvi put pokazale pri komisiji za razdvajanje granica između židovske i arapske vlasti u Palestini, kada je jugoslavenski predstavnik u mnogim pitanjima pokazao neslaganje sa sovjetskom politikom. Drugi pokušaj se očitovao u orijentaciji jugoslavenskog vodstva ne samo prema industrijskom proletarijatu, nego i seljaštvu kao političkom savezniku. I treći je slučaj imao ekonomski karakter. Tito je, zbog neuspjeha petogodišnjeg plana koji je pokušao ostvariti, izgubio vjeru u ispravnost ekonomskih rješenja koje donosi kolektivistička ekonomija. Ovaj je neuspjeh zemlju odveo u bezizlazno ekonomsko stanje te je Tito morao zatražiti američku ekonomsku pomoć sastavljajući dvostrane ugovore, sve kako se ne bi udaljio od općeg stajališta Istočnoga bloka prema Marshallovu planu. Kao potvrdu ovome, izvjestitelj iznosi da je Tito u Beogradu razgovarao s američkim veleposlanikom, što je rezultiralo dogovorom o vraćanju duga jugoslavenskoga zlata (u visini od 50 milijuna dolara), nakon što SAD zadrži oko 20 milijuna dolara kao naknadu za nacionaliziranu američku imovinu u Jugoslaviji. Poboljšanje američko-jugoslavenskih veza izazvalo je dvojbe kao i reakciju Informbiroa, već razjarenog žestokim antagonizmom.¹⁴

¹² *Ethnos*, 29. lipnja 1948.

¹³ *Ethnos*, 29. lipnja 1948.

¹⁴ *Vradyni*, 30. lipnja 1948.

Dana 30. lipnja u listu *Vradyni* izvjestitelj *New York Timesa* Middleton ističe kako je možda najvažnija razlika koja je dovela do raskida odnos prema pomoći grčkim komunistima. Jugoslavija je, kaže, željela zauzimanje i nadzor Soluna i vjerovala je da će to postići dodjelom određene pomoći Narodnoj vojsci Grčke. Bugarska je, naprotiv, odlučila dodijeliti određenu pomoć Vafiadis Markosu, ako joj se zauzvrat preda ne samo Solun, nego i čitava grčka Makedonija. Naravno, mišljenje američkog novinara bilo je pogrešno, a uslijedilo je iznenađenje i sumnja, ne samo u grčkom, već i međunarodnom tisku zbog vijesti o isključivanju Jugoslavije iz Informbiroa. U analizi objavljenoj na šestoj stranici istoga lista, iznosi se mišljenje da će Titovi prijedlozi biti izneseni na kongresu KPJ, koji bi se trebao održati 21. srpnja. Titovo hrabro stajalište prema optužbama kojima ga optužuje Informbiro, novinarski i diplomatski krugovi u Beogradu karakteriziraju kao početak pomirenja i povratak Jugoslavije u Informbiro.¹⁵

Na prvoj stranici svoga izdanja od 30. lipnja, *Estia* daje iznimno važnu izjavu da se prvi put u povijesti internacionalnoga komunističkog pokreta službeno dezavuirala i optužuje čitava komunistička partija koja je na vlasti. Značaj toga događaja potiče list da zaključi kako je ustanak protiv Tita blizu. Na četvrtoj stranici, međutim, postoji i oprečno stajalište: Titovo kratko stajalište (kojom se dapače solidariziraju i neki koji nisu članovi komunističke partije), izazvat će pomirenje s Informbiroom. Što se tiče američkog tiska, mišljenja se slažu oko toga da će grčko pitanje i bugarsko-jugoslavenska svađa oko bugarske Makedonije biti najveći povod za raskid. Iznose se se također vrlo rana predviđanja Vernona Barletta u *New Chronicle*: "Čini se da će Jugoslavija izići iz sovjetske sfere utjecaja."¹⁶

U *Kathimeriniju* od 30. lipnja, u novinskim izviješćima s grčko-jugoslavenske granice spominju se pucnjava i grmljavina topova na jugoslavenskoj strani, što se pripisuje sukobima Titovih pristaša i ortodoksnih komunista. Prvo pitanje koje list postavlja jest hoće li to prerasti u građanski rat? Drugo se pitanje odnosi na stajalište Moskve prema Jugoslaviji. Što se tiče ovoga, list isključuje mogućnost sovjetskog napada i smatra kao vjerojatniji početak "hladnog rata između velike slavenske sile i njezina donedavnog satelita". List prihvaća pretpostavke turskih izvora koji navode bugarskog vođu Dimitrova kao novoga štitićenika Sovjetskog Saveza na Balkanu.¹⁷

Na istoj stranici pod naslovom "Uzroci neslaganja Tito-Kremlj", iznose se razlozi koji su doveli do raskida. Osim već navedenih, navode se i sljedeće zanimljive pretpostavke: kao prvo, da se Tito nije želio staviti pod "nadzor" Dimitrova i povući se pred pitanjem Pirinske Makedonije. Kao drugo, da je svojim stajalištem oko pitanja Trsta i odbijanjem ruskih planova oko Italije, zbog svoga nacionalizma, Sovjetski Savez doveo u težak položaj.¹⁸ Balansiranje

¹⁵ *Ethnos*, 30. lipnja 1948.

¹⁶ *Estia*, 30. lipnja 1948.

¹⁷ *Kathimerini*, 30. lipnja 1948.

¹⁸ *Kathimerini*, 30. lipnja 1948.

snaga na području balkanskih komunističkih partija, povezano s geopolitičkim čimbenicama balkanskih zemalja i Sovjetskog Saveza, vodi određenim pokušajima da se istraže uzroci neslaganja.

Dakako, razumljivo je iznenađenje, ne samo grčkog, već i međunarodnog tiska na vijest o Titovu odvajanju od Staljinove linije. Ono što se do tada činilo neshvatljivo, sada izaziva zbunjenost analitičara i izvjestitelja i navodi ih – ne bez razloga – na predviđanje da je Titovo političko preživljavanje u najmanju ruku nesigurno. Nitko se do tada nije uspio uzdići vlastitim ugledom iznad snažnoga i nepokolebljivoga sovjetskog vođe.

Srpanj: Tito preživljava – iznenađenje grčkog tiska

Vjerojatno očekujući Titov poraz, list *Kathimerini* od 1. srpnja se poziva na službeni program KPJ, koji je objavljen u beogradskom listu *Borba*, a prema glavnom uredniku znači priznanje vjere u Sovjetski Savez i očito povlačenje. Doista, u programu se nalaze izjave o uskoj suradnji sa Sovjetskim Savezom i istočnoeuropskim zemljama, kao i o savezu triju balkanskih zemalja – Jugoslavije, Bugarske i Albanije – na temelju njihove ravnopravnosti. Naglašava se, međutim, da je prvi uvjet uspješnog socijalizma nacionalna neovisnost. Tako se nacionalno pitanje uzdiže iznad teorije marksizma i lenjinizma. U programu KPJ se spominje i izjava Informbiroa, što podsjeća na internacionalni karakter komunizma. Usred tih nejasnih teoretskih prijepora ostaje jasna namjera KP Jugoslavije da ne dovede situaciju do potpunog raskida, ali isto tako i da ne napusti svoje temeljne ideje o neovisnosti, zbog kojih je uglavnom i došlo do sukoba s Kremljem.

Prvi komentari lista¹⁹ navode kako postoje tri točke programa, koje su, unatoč uvjeravanjima o vjeri i odanosti Moskvi, suprotne odlučnosti kremaljskih vodećih linija: 1) poglavlje o nacionalnoj neovisnosti, 2) program osnivanja Balkanske federacije, 3) očuvanje nacionalne linije. Premda se jugoslavenske izjave karakteriziraju kao suzdržane, list se poziva na dvije točke kako bi dokazao da se iza sukoba Beograd – Moskva krije duboka ideološka i politička kriza: najavljeni prijenos sjedišta Informbiroa iz Beograda u Bukurešt i jednoglasna optužba Tita od poljskog tiska pod Staljinovim nadzorom. Navodi se da ovaj posljednji koristi izraz “titoizam” kako bi jugoslavenskom vođi pripisao značajke Führera - tvrdoglavost i megalomanske ideje bez skrupula i kompromisa.

Suprotno prognozama o odvajanju Jugoslavije od sovjetske sfere utjecaja, na koje smo naišli u listu *Estia* od 30. lipnja, ozračje koje vlada američkim tiskom prenosi se i na izvještaje toga lista iz New Yorka, od 1. srpnja: američki tisak ne misli kako odricanje znači okretanje prema Zapadu, no vjerojatno će izazvati slabljenje sovjetskog pritiska oko pitanja Berlina. *Estia* također analizira program KPJ i procjenjuje kako je vjerojatan sporazum s Informbiroom.

¹⁹ *Kathimerini*, 1. srpnja 1948.

Istoga dana *Estia* komentira posljedicu ove krize na položaj Narodne vojske Grčke, smatrajući kako je ona dovedena u bezizlazan položaj jer je Moskva pritišće da se izjasni protiv Tita. Podsjeća, dakako, da je Moskva isti pritisak izvršila i u Albaniji.²⁰

Zbunjenost izazvana viješću od raskidu Tita i Staljina u *Vradyniju*, vidljiva je već u prvim danima. Zbog toga se odluka Svesavezne komunističke partije/boljševika (SKP/b) kojom se potvrđuje objava Informbira (u izdanju od 2. srpnja) i žestoki napadi na Tita od strane Albanije i sovjetskog tiska (3. srpnja) navode samo kao gola vijest, bez dodatnih objašnjenja.

U *Ethnosu* iz 2. srpnja, pokazuje se iznenađenje zbog žestokog otpora Albanije protiv Tita, u trenutku kad se smatralo da je ova zemlja spremna da se pripoji Jugoslaviji. Sljedećeg dana, objavljuje se napad sovjetskog lista *Pravda* na Tita, u kojem ga se oštro karakterizira kao “šakala imperijalizma”.²¹

I dok su se jugoslavenski komunisti okupljali oko Tita, povlačeći za sobom i masu nacionalista, dok se činilo da njegova popularnost raste, u ostalim komunističkim zemljama se širila ratobornost protiv njega. Paradoks stajališta jugoslavenskih komunista jest da nisu odustali od izjava o odanosti Sovjetskom Savezu i Staljinu. Naravno, čini se da Moskva nije bila zavedena time, znajući kako Tito ostaje na čelu unutarnjeg poretka i kako ne pokazuje znakove povlačenja. Službena obavijest Informbira iz Centralnog komiteta SKP/b koja se pojavljuje 3. srpnja u *Kathimerini*, prema karakterističnim izjavama engleskih i američkih izvjestitelja, stavlja neopoziv pečat na optužnicu protiv Tita. U Albaniji u to vrijeme prosvjednici kidaju Titove slike, zabranjuje se izvoz nafte i ugljena u Jugoslaviju i prekida se svaki oblik ekonomske suradnje. Reakcije u Rumunjskoj, Mađarskoj i Bugarskoj su blaže. U Britaniji, KP Engleske osuđuje politiku KP Jugoslavije. Nasuprot tome, britansko Ministarstvo trgovine objavljuje potpisivanje sporazuma s Jugoslavijom, u visini od 1.800.000 sterlinga.²²

Na prvoj stranici svoga izdanja od 4. srpnja, pod naslovom “Prema ekonomskoj blokadi Tita?”, *Kathimerini* se pita hoće li negativno stajalište istočnih zemalja rezultirati uvođenjem mjera ekonomske blokade Jugoslavije, te se s pozornošću prati stajalište zapadnih zemalja, a osobito Italije, koja drži otvorenu frontu s Jugoslavijom oko pitanja Trsta. Na posljetku, prenosi mišljenje čelnih osoba Londona, prema kojemu Titovo stajalište ne bi trebalo potaknuti zapadne sile da pokušaju otrgnuti Jugoslaviju iz okova Sovjetskog Saveza. Ipak, prema tim izvorima je nemoguće da Jugoslavija ostane sama između dvaju blokova. Tom objavom, osim dvojbe oko razrješenja ovog problema (neutralizacija Tita ili njegov prelazak u zapadnu sferu), list predviđa ekonomsko odvajanje Jugoslavije od njezinaq dotadašnjeg saveznika, Istočnoga bloka. U istom je listu 4. srpnja objavljen jedan zanimljiv članak vođe Δημοκρατικό Σοσια-

²⁰ *Estia*, 2. srpnja 1948.

²¹ *Ethnos*, 3. srpnja 1948.

²² *Kathimerini*, 3. srpnja 1948.

λιστικὸ Κόμμα (Socijalističke demokratske stranke), Georgija Papandreoua. Bivši grčki premijer kao najdublji razlog raskida navodi Titovu megalomaniju, koju uspoređuje s Göringovom. Predviđa nastavak borbe i smatra da je vrlo vjerojatno da će Tito izdržati i u budućnosti, samo ako ne dođe do sovjetskog napada. Ova pretpostavka veoma rano daje dobru procjenu situacije. U istom izdanju je članak bivšeg zapovjednika Sp. Georgoulisa, koji raskid Tita i Staljina razmatra s vojnog stajališta i iznosi mišljenje da je uporište Titove unutarnje i vanjske politike upravo njegova mlada jugoslavenska vojska.²³

U listu *Ellas*, od 5. srpnja, u izvještaju posebne službe iz Londona objašnjavaju se potezi Kremlja za uništavanje Tita, zbog toga što narod Jugoslavije "počinje pokazivati svojevrsnu simpatiju prema svome vođi nakon što ga je Kremlj optužio, jer im je svakako draži on od bilo kojeg drugog ruskog vođe kojega bi u budućnosti nametnula Moskva". Što se tiče opreznog stajališta Bugarske, on je suprotan onome Albanije i objašnjava se kao posljedica Dimitrovljeve ambicije da stvori jedan širi savez Južnih Slavena.²⁴

Tih dana Albanija nastavlja provođenje svih mjera koje su potrebne za "hladni rat" protiv Titove Jugoslavije, zabranjujući dijeljenje hrane djeci iz Jugoslavije koja borave na području Skadra i Drača. To izaziva Jugoslaviju da peti put uputi službenu notu Albaniji, no time ipak ne ublažava stav Moskve prema Beogradu, niti borbu s Bugarskom i drugim satelitima.

U jednom iznimno zanimljivom članku *Kathimerinija* iz 7. srpnja, vođa Reformacijske stranke A. Aleksandris odbacuje zaključak da je ovaj besmisleni raskid doveo Tita do samoga kraja. Imajući na umu činjenicu da je odricanje stiglo iz Informbiroa, a ne iz Moskve, Aleksandris pretpostavlja da raskid nije nepremostiv.²⁵ Kasnije će se pokazati da zaključci koje izvodi eminentni političar nisu logični i ne odgovaraju stvarnosti jer se ne podudaraju s razvojem situacije do kojega će doći.

U ekskluzivnom članku Josepha i Stewarta Alsopa u listu *Kathimerini* od 8. srpnja tvrdi se da je jedan od najvažnijih uzroka sovjetskog bijesa nemogućnost Kremlja da Jugoslaviji odmah pruži neophodnu ekonomsku pomoć. Naravno, Tito nije mogao unedogled živjeti samo uz političku potporu, podnoseći ekonomsku neizvjesnost, samo od pomoći koja je dolazila sa Zapada. Prema mišljenju autora članka, na stajalište Zapada, a osobito SAD-a, ne bi trebali utjecati dotadašnji Titovi postupci, već vizija njegove neovisnosti od Kremlja. Članak doista točno predviđa američku politiku prema Jugoslaviji nekoliko godina unaprijed i pokazuje značajniju ulogu ekonomskih čimbenika za nastanak i rješavanje krize.

Procjena buduće ekonomske blokade Jugoslavije od Istočnog bloka, u izdanju *Vradynija* iz 8. srpnja se povezuje s jednom informacijom iz Istambula: Tito planira zatvoriti grčko-jugoslavensku granicu kako bi onemogućio dola-

²³ *Kathimerini*, 4. srpnja 1948.

²⁴ *Ellas*, 5. srpnja 1948.

²⁵ *Kathimerini*, 7. srpnja 1948.

zak grčkih komunističkih revolucionara na jugoslavensko tlo. List se pita povezuje li se to povezuje s njegovim razilaženjem s Informbiroom.

U listu *Ethnos* iz 9. srpnja izvanredni dopisnik iz Londona Vasilis Kazantzis²⁶ javlja da se u Beogradu nastavljaju razgovori Tita i Markosa o nastavku jugoslavenske pomoći Demokratskoj armiji Grčke. Izvori izvjestitelja navode kako su dosadašnji pokušaji Markosa bili uspješni.

Istoga dana je u listu *Estia* objavljena vijest o imenovanju Dimitra Vlahova pomoćnikom ministra vanjskih poslova Jugoslavije. Vlahov je bio vođa Narodne fronte i značajan čimbenik Narodne Republike Makedonije, a čini se da nije bio među optuženicima Informbiroa. List procjenjuje da se njegovo postavljanje povezuje s Titovim pokušajem da odgovori na napad pokretanjem makedonskog pitanja. Napominje da je Vlahov jedan od najfanatičnijih zagovornika priključivanja grčke Makedonije Jugoslaviji.

Stajalište istočnih zemalja proučava se u listu *Vradyni* od 9. srpnja. Stalne glasine o likvidacijama u tim zemljama navode novinare na zaključak kako Tito ondje nema samo kritičare. Ipak, rumunjski komunisti politiku jugoslavenskih vođa smatraju izdajničkom i zabranjuju izvoz nafte u Jugoslaviju. Iz Sovjetskog Saveza i Albanije ispaljuju se najoštriji izrazi napada protiv Tita.

Sljedećeg dana u listu *Vradyni* objavljuju se procjene krugova iz New Yorka da, premda se čini da američka deblokada jugoslavenskog zlata od SAD-a samo regulira postojeću ekonomsku razliku, ona zapravo ima politički značaj zbog činjenice da Tito ima njihovu financijsku potporu u trenutku kada čitav istočni blok provodi ekonomsku blokadu protiv njega. Čini se da sporazum najavljuje i ostale analogne poteze koji će se pozitivno odraziti za jugoslavensku ekonomiju. Te pretpostavke podupire vijest sa šeste stranice lista o vođenju razgovora koje u SAD-u vode zamjenik ministra gospodarstva Blagojević i zamjenik američkog ministra vanjskih poslova Lovet.²⁷

Na prvoj stranici svoga izdanja iz 12. srpnja *Ellas* objavljuje članak G. Papandreoua, u kojemu vođa Demokratske socijalističke stranke predviđa da pomirenje Tita i Staljina nije vjerojatno te da nastavak sukoba može samo dovesti do Titova postupnog priklanjanja zapadnim demokracijama. Papandreou će ostati dosljedan sebi i s velikom točnošću - prvi od svih grčkih političara - javno i bez ustezanja opisati budući nastavak međunarodne orijentacije jugoslavenske vlasti.

Dana 13. srpnja *Ethnos* ove događaje začinja potpuno drukčijom i pomalo pikantnom notom, objavljujući vijest kako francuski list *Presse Paysage* tvrdi da je Tita dezavuiralo suparništvo njegove ljubavnice s rumunjskom ministricom vanjskih poslova, Anom Pauker.

Mišljenje oprečno onome što su ga iznijeli Joseph i Stewart Alsop u izdanju od 8. srpnja podržat će se u jednome drugom članku koji je objavljen 18. srpnja na naslovnici *Kathimerinija*. Vodeća uzdanica republikanske stranke

²⁶ *Ethnos*, 9. srpnja 1948.

²⁷ *Vradyni*, 10. srpnja 1948.

SAD-a, Harold Stassen, posjetio je 1947. Jugoslaviju i tada razgovarao s Titom. Američki političar smatra da su nedavni događaji pokazali kako su dojmovi koji su krenuli iz Jugoslavije istiniti: da je ekonomska situacija zemlje beznadna, te da je Titova diktatura apsolutistička i da odražava najžešći osjećaj nacionalizma. Što se tiče stajališta zapadnih sila, Stassen smatra da treba biti na oprezu jer sukob može biti samo varka Sovjetskog Saveza. Bilo kakva pomoć SAD-a morala bi ovisiti o pružanju političke, vjerske i ekonomske slobode jugoslavenskim narodima.

U članku solunskog zastupnika Al. Kostopoulou, objavljenom 19. srpnja u listu *Ellas*, podupire se mišljenje da sukob poprima oblik potpunoga političkog odvajanja Beograda od Moskve. Kostopoulos iznosi svoje mišljenje da se iza sukoba krije prepirka oko stvaranja Balkanske federacije. Što se tiče grčke strane, predviđanja su zlokobna: ponajprije, da će rezultirati imenovanjem Vlahova – poznatog po svojim ekspanzionističkim idejama – kao pomoćnika ministra vanjskih poslova. Na kraju se preispituje činjenica Titova odvajanja od “komunističkog Vatikana” (Moskve). On će postati jedan “privlačan međunarodni akter, čija je snaga vrlo ojačala, te je normalno da se ona ocjenjuje kao diplomatski egoizam”. Kakvo će biti stajalište Grčke oko promjena koje će uslijediti u zapadnim zemljama i Jugoslaviji nametnuti “ponudu političkog interesa”? Pokazuje se očita zabrinutost autora članka u vezi s tim što će ovaj sukob donijeti sutra. Autor s jedne strane predviđa da su izravne posljedice koje se odnose na grčku Makedoniju nepovoljne za Grčku, a s druge strane stajalište zapadnog svijeta o prvom “dezertoru” željezne zavjese i posljedice toga na grčki problem stavljaju grčkog političara na stranu suprotnu razrješenju.

Dana 21. srpnja započinje 5. kongres KPJ, na kojem je bilo prisutno više od 2000 njezinih istaknutih članova i delegata. *Vradyni* očekuje da će oni podržati Tita koji će željeti razjasniti odnos KPJ prema Informbirou.²⁸

Predviđanja *Ethnosa* od 20. srpnja, o tome kakvo će stajalište Tito zauzeti na Kongresu, ostvarila su se u izdanju od 22. srpnja. Iz Beograda se prenosi kako je Tito u svome govoru izveo govornički manevar: izrazio je svoju vjeru u Staljina, istovremeno napadajući Informbiro, Bugarsku i Albaniju. Tom je izjavom izmamio pljesak kongresnika.²⁹

S početkom kongresa KPJ, *Kathimerini* se vraća tiskovnoj pokrivenosti događaja. U izdanju od 22. srpnja, s jedne strane komentira Titovu suzdržanost na Kongresu, a s druge strane stajalište lista *Borba*, u kojem se interesi Jugoslavije – o međunarodnim pitanjima – karakteriziraju kao istovjetni interesima Sovjetskog Saveza i drugih “narodnih demokracija”. Zatim 23. istog mjeseca glasine o likvidacijama u Čehoslovačkoj u zapadnim krugovima stvaraju dojam da se sukobi koje je Tito izazvao u Istočnom bloku šire.

Istoga dana, izvjestitelj lista *Ellas* iz Frankfurta, P. Giannopoulos, u svome se izvješću objavljenom na trećoj stranici pozabavio posjetom maršala Tol-

²⁸ *Vradyni*, 21. srpnja 1948.

²⁹ *Ethnos*, 22. srpnja 1948.

buhina Beogradu, procjenjujući da je njegov cilj ili ponovno dovesti Tita "u red" ili ga uništiti. Suradnik lista, međutim, predviđa vrlo malu vjerojatnost Tolbuhinova uspjeha.³⁰

Jedan je značajan članak pod naslovom "Novo stanje nakon Kongresa KP Jugoslavije" objavljen na prvoj stranici *Kathimerinija* od 27. srpnja. Autor članka zaključuje: 1.) Izraz potpunog jedinstva KPJ s Titom dokazuje da je pokušaj Moskve da ga smijeni s vrha KPJ propao; 2.) Premda su Tito i njegovi zamjenici pokušali sačuvati odanosti prema Moskvi, nisu se pokazali kao robovi i strastveno su branili svoje stajalište. Tako sukob s Informbiroom i s Moskvom dobiva konačni oblik; 3.) Titovo nepokolebljivo ustrajanje na svojoj politici s jedne strane pokazuje da je on svjestan svoje snage u državi, a s druge strane pokazuje postojanje stvarnih ekonomskih teškoća koje bi blizina Istočnom bloku samo još povećala. Dakle, moguća stabilizacija sukoba s Informbiroom okrenut će ga prema zapadnim silama; 4.) Žestina akcija Moskve i njezinih "satelita" prema Jugoslaviji pokazuje da Kremlj dobro poznaje Tita i smatra da njegov revolt krije dublje ciljeve. Kakvi mogu biti ti ciljevi? Sovjetski Savez je od svojih "satelita" mnogo uzeo, a nije im dao gotovo ništa. Molotovljev plan, koji je trebao biti odgovor na Marshallov plan, bio je lak na riječima, no težak na djelu. Sve to događalo se u trenutku kad se ostatak Europe snažno uzdiže. Konačna je procjena autora članka da je 5. kongres KPJ pokazao prizor propadanja veza između saveznika Istočnog bloka, te da je "korozivni utjecaj" zapadne demokracije na njih bio brži nego što su to i najveći optimisti mogli predvidjeti.³¹

Dvije objave u *Pravdi* koje se okreću jedna protiv KPJ, a druga protiv Tita osobno (nazivajući ga čak "nesposobnim poljskim židovom"), izazvale su žestoke antisovjetske izjave na Kongresu KPJ. Osvrćući se na događaje u susjednim zemljama, Tito je izrazio svoj bijes prema Albaniji, naglašavajući kako Sjeverni Epir mora pripasti Grčkoj, dok se ostatak Albanije mora pripojiti Jugoslaviji. Radijska postaja Tirane prenijela je izjavu Envera Hodže koji brani stajalište Albanije i ostalih istočnih zemalja.³²

Dana 31. srpnja izvedena je sabotaža na glavnome željezničkom kolodvoru u Beogradu, što *Estia* procjenjuje kao prvi udarac u uroti koju je Informbiro osmislio i pokrenuo protiv Tita.

Krajem srpnja se, dakle, izjavama o sukobu Tito-Staljin iznenađenje grčkog i zapadnog tiska pretvara u zabrinutost zbog njegove eskalacije. Uvjereni su da je sukob vrlo ozbiljan i da će dugo trajati, te ističu kako će biti dobro ako Titov pad ne postane konačan. Tek sada postaju razumljive moguće posljedice sukoba dvaju komunističkih vođa. Grčki tisak već očekuje nastavak koji bi se dogodio na skupštini UN-a i na Dunavskoj konferenciji. Zanimanje za ovaj problem u Grčkoj očito se povećava.

³⁰ *Ellas*, 26. srpnja 1948.

³¹ *Kathimerini*, 27. srpnja 1948.

³² *Kathimerini*, 27. srpnja 1948.

Kolovoz: Traženje uzroka sukoba

Izvještaj što ga *Kathimerini* donosi 1. kolovoza iz Beograda govori o hladnom dočeku koji je ministar vanjskih poslova Stanoje Simić priredio ministrima vanjskih poslova Andreju Višinskom (Sovjetski Savez), Ani Pauker (Rumunjska) i Vladimiru Klementisu (Čehoslovačka), koji su došli u Beograd kako bi sudjelovali na Dunavskoj konferenciji. Na istoj se stranici objavljuje komentar radiopostaje London, prema kojemu su kao predstavnici Istočnih zemlja na Konferenciju došle značajne političke ličnosti, ali ne da bi raspravili pitanje Dunava, već kako bi razgovarali o problemu sukoba Jugoslavije i Informbiroa. Također se naglašava činjenica da su, unatoč napetostima između Jugoslavije i Informbiroa, ekonomske veze Jugoslavije i Rusije, nakon potpisivanja nekoliko sporazuma o trgovini između dviju zemalja, posljednji mjesec poboljšane. Tako se zaključuje da kriza ostaje strogo na stranačkoj razini, kao što se moglo vidjeti na Dunavskoj konferenciji iz suradnje Jugoslavije s ostalim članicama Istočnog bloka.

Ethnos od 3. i 4. kolovoza objavljuje članak u dva nastavka pod naslovom "Kulise i posljedice Titova postupka". Kao stvarni uzrok sukoba u članku se navodi "komplot" Dimitrova, Vlahova (vođe Narodne Republike Makedonije) i Ždanova, s namjerom da onemoguće Titove balkanske ambicije. "Radi se, zapravo, o borbi između nacionalizma i internacionalizma", ocjenjuje se. Na krizu je katastrofalno djelovala nemogućnost SSSR-a da trajno pomogne ekonomiji Jugoslavije. List na kraju, iznosi zanimljiva predviđanja da će se jugoslavenska kriza proširiti na Poljsku zbog reformiranja poljsko-njemačke granice, u slučaju stvaranja Istočnonjemačke države.³³

Dana 19. kolovoza *Kathimerini* piše kako je radiopostaja Beograd razotkrila da je general-pukovnik Arso Jovanović, bivši čelnik Titove partizanske vojske, prije tjedan dana ubijen pri pokušaju bijega u Rumunjsku, zajedno s još nekim višim časnicima.

U jednom vrlo značajnom izvještaju specijalne službe iz Londona, objavljenom na prvoj stranici *Kathimerinija*, 21. kolovoza, iznose se informacije o okupljanju sovjetskih snaga na jugoslavenskoj granici, kao i o reakcijama Mađara i Rumunja na moguću sovjetsku intervenciju u Jugoslaviji. U nastavku izvještaja pokušavaju se razotkriti dublji uzroci sukoba. Odbacujući optužbe Informbiroa protiv Titove ideološke orijentacije, nazivajući ga "rodnom i gojencem ortodoksne komunističke škole Moskve", u izvještaju se iznose i ostali uzroci koje Informbiro navodi kako bi opozvao Tita. Smatra se da s ustavnoga gledišta Jugoslavija nije ništa drugo nego minijatura SSSR-a. S ekonomskog, pak, gledišta, ona je napredovala više nego bilo koja saveznička zemlja. Ne stoji čak niti optužba da Tito nije uveo kolektivizaciju poljoprivrede, jer se to nije dogodilo niti u jednoj zemlji istočne Europe, pa čak niti u Sovjetskom Savezu, pune četiri godine nakon revolucije. Na području vanjske politike,

³³ *Ethnos*, 3. i 4. kolovoza 1948.

Tito je vjerni sljedbenik Kremlja. U nastavku članka autor zaključuje kako se sukob vrti oko samoga etničkog ustroja Jugoslavije. To je jedna od prvih cjelovitih procjena uzroka krize i dokaz je kako zapadni analitičari, nakon početnog iznenađenja izazvanog objavom sukoba, pokušavaju postupno postaviti točniju sliku situacije.³⁴

Dana 23. kolovoza *Ellas* objavljuje izvješće iz Washingtona u kojem se prenosi stajalište diplomatskih krugova američke prijestolnice da se okretanje Jugoslavije Vijeću sigurnosti UN-a zbog navodnog pokušaja Angloamerikanaca da Italiji dodijele okolicu Trsta, dogodilo isključivo kako bi se iskušalo do koje granice će SSSR poduprijeti Jugoslaviju po tom pitanju.

Dana 24. kolovoza *Kathimerini* objavljuje članak Jeana Schwoebela, *Le Monde*ova dopisnika iz Beograda. U njemu ugledni novinar podupire tezu da Titov položaj u Jugoslaviji nikada nije bio jači. Kao čvrste dokaze njegova položaja navodi vojsku, policiju i, naravno, zabrinjavajuće velik broj jugoslavenskih komunista, za koje tvrdi da su vjerniji Titu nego komunizmu. Autor članka na kraju vuče paralelu u ovom slučaju. Smatra da su Titu naklonjeni i mnogi nekomunisti, zbog toga što je Jugoslaviju vratio u život i proširio njezine granice. Njegova borba za Trst ih oduševljava i dive mu se još više (osobito mladi), jer je prijateljio Srbe i Hrvate.

Na petoj stranici informacije iz New Yorka navode postojanje korespondencije između KPJ i Informbiroa prije Titova dezavuiranja, prema kojima se zaključuje da je prvi razlog zahlađenja odnosa SSSR-a i Tita bilo odbijanje SSSR-a da objavi rat Zapadu zbog pitanja Trsta, kako je Tito zahtijevao. Drugi bitan razlog je odluka jugoslavenskog vođe da zadrži zemlju izvan sovjetske sfere utjecaja i da očuva njezinu neutralnost u slučaju rata SSSR-a i zapadnih sila.³⁵

Na naslovnici *Vradynija* iz 28. kolovoza nalazi se intervju koji je jugoslavenski kralj u izgnanstvu, Petar II. Karađorđević, dao *Daily Americanu*. Donedavni kralj smatra kako "diktator" živi u strahu od atentata i kako sitni posjednici samo čekaju priliku da ga smaknu. Procjenjuje, također, da je teško moguće Titovo okretanje prema Zapadu, zbog njegova dosadašnjega protuzapadnog stajališta.³⁶

Izvješće iz New Yorka na naslovnici *Kathimerinija* od 1. rujna obavještava nas kako je nakon sukoba Tita i Informbiroa Markos došao u Beograd moliti Titovu pomoć, no dobio je negativan odgovor. Stručnjaci za stanje na Balkanu predviđaju da će Sovjetski Savez objaviti ekonomski rat Jugoslaviji i tako prisiliti Tita da se okrene Zapadu. Ako se prilike riješe na taj način, očito je kako će važnu ulogu imati solunska luka. U izvješću se prenosi uvjerenje krugova State Departmenta da će Grčka, na temelju starog sporazuma o slobodnoj zoni, olakšati Jugoslaviji uvoz preko solunske luke.

³⁴ *Kathimerini*, 21. kolovoza 1948.

³⁵ *Kathimerini*, 24. kolovoza 1948.

³⁶ *Kathimerini*, 25. kolovoza 1948.

Krajem ljeta se mišljenja zapadnih analitičara, objavljivana osobito u *Kathimeriniju*, kao uostalom i mišljenje samog lista, svode na jedan zaključak: pitanje je li Tito stvarni komunist nije najvažnije. Najbitnije je li on spreman suprotstaviti se Staljinu. Drugim riječima, ideološko pitanje je manje važno od pitanja ravnoteže snaga. Ako Tito i jest voljan odskočiti od Istočnog bloka i nanijeti uvredu Moskvi, zapadni analitičari ne daju toliki značaj njegovim ideološkim namjerama. To je stajalište koje je postupno usvojio čitav zapadni svijet.

Pokušaj da se stvori nova slika „postsovjetske” Jugoslavije

Ekonomska situacija Jugoslavije (koja se procjenjuje kao beznadna) postala je predmet interesa u izdanju *Ellas* iz 6. rujna. Težak ekonomski položaj zemlje pripisuje se neuspjehu programa obnove koji je stvorila vlada. Zbog te činjenice i zbog ekonomske blokade SSSR-a i njezinih saveznika (zbog sukoba s Informbiroom), moguća su dva rješenja: da se zemlja ili okrene Zapadu, ili da se pokori sovjetskim zahtjevima. Čini se da je list skloniji ovom prvom jer smatra kako posljednje promjene u jugoslavenskoj vladi i postavljanje na vodeće položaje svih koje je Informbiro odbacio, pokazuju Titovu čvrstu odluku da se svim raspoloživim silama suprotstavi nasilju Kremlja.

Tih dana *Estia* nastavlja davati osobiti značaj makedonskom pitanju, a čini se da u njemu Tito igra veliku ulogu. Beogradski list *Borba* se 6. rujna žestoko postavlja protiv Bugarske, optužujući ju da u jugoslavenskoj Makedoniji pokušava nametnuti svoju politiku. Titovo stajalište ipak nije toliko negativno.³⁷ U izdanju od 7. rujna, list navodi kako čak i ako Bugarska zauzme stranu Informbiroa, Tito neće otvoreno reagirati protiv nje. Provođe se uhićenja jugoslavenskih oficira pod optužbom urote protiv vlasti, no svi se oni povezuju s Mađarskom i Rumunjskom, a ne s Bugarskom. Što se tiče jugoslavenske težnje za Grčkom, *Estia* to pokušava svesti na jedan zaključak: na prvoj stranici svoga izdanja od 8. rujna, iznosi mišljenje kako ne treba pokazati simpatije prema Titu jer je komunist i ima osvajačke težnje prema grčkim prostorima. Naravno (budući da u Grčkoj tada traje građanski rat), netko bi mogao reći da se tisak vraća često na temu mogućih posljedica sukoba, kako za nastavak ratnih akcija u Grčkoj, tako i za razvoj jugoslavenskih težnji za grčkim teritorijem.

Do kraja mjeseca, *Kathimerini* će se baviti reakcijama unutrašnje politike na jugoslavenski sukob s Moskvom. Povod tome bilo je izvješće iz Pariza, u kojem se navodi jedan iznimno žestoki manifest koji je protiv Tita izdao Centralni komitet SKP/b, pozivajući jugoslavenske komuniste da svrgnu “političkog ubojicu” koji je na vlasti. Tako će kasnije informacije o nemirima s mnogo žrtava između Titovih i Informbiroovih pristaša (16. rujna) i pokušaj atentata na Tita (25. rujna) list ocijeniti kao ostvarenje kremaljskih prijetnji.

Mišljenje *Kathimerinija* da se navodnim nemirima u Jugoslaviji realiziraju akcije Kremlja, čini se da je temeljno na specijalnom članku Stewarta Alsopa,

³⁷ *Estia*, 6. rujna 1948.

objavljenom 28. rujna. Prema tome izvještaju, razgovori Staljina s A. Pauker, G. Dimitrovim, čehoslovačkim vođama Klementom Gotwaldom i V. Klementisom, te mađarskim vođom Matyasom Rakozsijem, vođeni u Staljinovoj vili na Krimu, imali su tri važne točke: stanje u Berlinu, nasljednika A. Ždanova u Informbirou (Ždanov je umro 1. rujna) i planiranje atentata na Tita. Autor članka ističe odsutnost poljskog čelnika sa spomenutog razgovora.³⁸

Na šestoj stranici *Kathimerinija* od 3. listopada, izvještaj iz Pariza o službenom sovjetskom opozivu jugoslavenskih oficira iz Štajerske i Koruške daje priliku da se iskaže mišljenje kako se razlaz SSSR-a i Jugoslavije s ideološke prebacio na političku i diplomatsku razinu.

Procjene kako se u dubini sukoba nalazi pitanje izjednačavanja Jugoslavije prema Sovjetskom Savezu, ponavljaju se u izvanrednom članku Stewarta Alsopa, objavljenom na prvoj stranici *Kathimerinija*, od 13. listopada. Ondje se otkriva jedan iznimno transparentan razgovor Tita i britanskog zastupnika Konnija Zilliacusa, predstavnika lijevog krila britanske Laburističke stranke. Za vrijeme toga razgovora Tito je jasno iznio svoje mišljenje da ga je Moskva pokušala uništiti i smaknuti, no u tome nije uspjela. Rekao je također da se divio sovjetskoj državi i sistemu. No veze Jugoslavije sa Sovjetskim Savezom morale bi biti uobičajene veze dviju vodećih država i on nema namjeru zauzeti položaj "običnog službenika prema ruskom gospodarstvu". Osvrćući se na stav ostalih "narodnih demokracija" prema njemu, rekao je kako su one umjesto da ga napadaju trebale stati na njegovu stranu, jer on zastupa njihove interese. U vezi s time hoće li Jugoslavija ostati u Istočnom bloku, Tito je izjavio kako će ostati stalan član porodice "narodnih demokracija", uz uvjet da mu to ne onemogućuje prijateljske – osobito ekonomske – veze sa Zapadom. Ova otvorena izjava navodi autora članka na zaključak da Tito shvaća kako je malo vjerojatno slaganje s Kremljem i da će bez ekonomske potpore Zapada njegov režim propasti. Stewart Alsop zaključuje članak rečenicom da politika Zapada mora osigurati postojanje neovisne Jugoslavije (što bi koristilo zapadnim silama), a ne Jugoslavije koja bi bila pod vlašću Kremlja.³⁹ Ovim realističnim pristupom Alsop zapravo proriče budući položaj Jugoslavije na međunarodnome šahovskom polju, koji će biti određen naklonjenošću komunističkim idejama, uz uvjet da to ne onemogućuje ostvarenje povoljnih trgovačkih i političkih veza sa Zapadom i usvajanje neovisnog položaja prema Moskvi.

Sredinom studenog čini se da *Kathimerini* konačno zauzima stajalište kako je raskid stvaran, te da otvara puteve djelovanja zapadnoj diplomaciji. Ovo uvjerenje, kao i novi razgovori u Vijeću UN-a o "grčkom pitanju", navodi list na isticanje Titova budućeg stajališta prema pitanjima grčkog interesa. Pitanja koja su otvorili članci idućih dana, premda nikada nisu bila jasno izrečena, bila su jednostavna: je li je raskid Tito-Staljin stvaran i kako će se on odraziti na grčki građanski rat? Koliko je u tome slučaju neophodno prijateljstvo Grčke s – već osamljenim – Titom?

³⁸ *Kathimerini*, 28. rujna 1948.

³⁹ *Kathimerini*, 13. listopada 1948.

Izvjestavanje iz Pariza K. Zafeiropoulosa za isti list, 17. listopada, prenosi dojam stvoren nakon razgovora u Vijeću UN-a o grčkom pitanju kako je možda najpogodniji trenutak da se iskoristi zaoštrenje odnosa između Informbiroa i Jugoslavije. Službeni krugovi primjećuju kako je, bez obzira na oštre izjave jugoslavenskog predstavnika Aleša Beblera pred političkim vijećem, Jugoslavija prisiljena zatražiti zaštitu zapadnog svijeta, budući da je zbog napetosti odnosa s Informbiroom lišena sovjetske potpore. Nakon potpisivanja sporazuma o trgovini s Britanijom i početka sličnih pregovora sa SAD-om, izvjestitelj postavlja pitanje hoće li se buduća tješnja suradnja sa Zapadom nastaviti približavanjem Grčke Jugoslaviji.⁴⁰

U svom javljanju u *Kathimeriniju* od 26. listopada, Zafeiropoulos još više konkretizira značenje grčko-jugoslavenskog zbližavanja. U tome bi slučaju, navodi, potpisivanje sporazuma o trgovini omogućilo Jugoslaviji da preko Grčke uđe u Marshallov plan i značilo bi početak očekivanog okretanja prema zapadnom svijetu. Ističe američku zainteresiranost za takav razvoj događaja i završava ističući ulogu solunske luke, kao jedinog puta slijevanja sredstava prema Jugoslaviji.

Potpuno drukčiji dojam koji bi netko do tada mogao steći čitajući list *Estia*, stječe čitatelj izdanja iz 2. prosinca. Francuska informativna agencija prenosi da je službeni aparat Informbiroa u prosinačkom broju objavio iznimno žestok članak protiv "Titove družbe", optužujući je da stvara trockističke i mafijaške centre u Albaniji i drugim istočnim zemljama. Nadalje, iznio je izuzetno mračnu sliku ekonomske situacije u Jugoslaviji, optužujući Tita da želi svoju zemlju podjarmiti pod "angloameričke imperijaliste" i pozivajući jugoslavenske komuniste da se što prije oslobode "Titove klike".⁴¹

Drugim riječima, *Estia* izbjegava zauzeti jasno stajalište prema usmjerenju jugoslavenskog režima. Prema tome listu, sve ovisi o stajalištu Tita prema makedonskom pitanju. Ako jugoslavenski režim prestane potraživati grčku Makedoniju, Grčka ne bi imala razloga ne poduprijeti Tita. U tome bi slučaju ideološka orijentacija jugoslavenskog vođe vjerojatno igrala sporednu ulogu.

Potaknuto stajalištem jugoslavenskog predstavnika u Vijeću UN-a A. Beblera o pitanju Grčke, u *Ethosu* se iz 2. prosinca iznose procjene da se njegovo potpuno negativno stajalište može zahvaliti tome što njegova zemlja u pitanju Grčke slijedi politiku koja zadovoljava Kominform kako bi se pripremio prostor za pomirenje s Titom.⁴²

Dana 24. prosinca, u *Kathimeriniju* je objavljena vijest o potpisivanju sporazuma o trgovini Britanija – Jugoslavija, koji se očekivao nakon uspješnih sporazuma oko odštete zbog oduzete britanske imovine. Stvorena situacija omogućava listu da izrazi mišljenje kako bi se Jugoslavija, uz odgovarajuću potporu, mogla osloboditi sovjetskog jarma, za početak na trgovačkom, a kasnije možda i političkom planu.

⁴⁰ *Kathimerini*, 17. listopada 1948.

⁴¹ *Estia*, 2. prosinca 1948.

⁴² *Estia*, 2. prosinca 1948.

Ovo stanje pripravnosti bit će i krajnje stajalište koje će *Kathimerini* odabrati, očekujući razvoj događaja o kojima se pisalo, kako o pitanju raskida Tito-Staljin, tako i o događajima oko “grčkog pitanja“.

Zaključci

Ovo je istraživanje ograničeno na samo pet listova iz toga vremena, zbog toga što su samo oni bili dostupni. Ostali su ili pohranjeni na mikrofilmove ili zbog starosti nisu dostupni javnosti. Smatramo, ipak, da primjer pisanja tih pet listova može predstavljati grčki građanski tisak vremena o kojem govorimo.

Neočekivani izraz sukoba između Kremlja i njegova do tada “mezimca“ - Tita, u usporedbi s time kako je Grčka doživjela jugoslavensku potporu Demokratskoj armiji Grčke, kao i njezina stajališta prema grčkoj Makedoniji, do neke mjere djeluju negativno na dalji razvoj početne – i razumljive – neodlučnosti, u trezvenom i realnom doživljavanju razvoja odnosa Tito – Moskva. Psihološki utjecaj građanskog rata, strah od sovjetske agresije i shvaćanja Istočnog saveza kao neuništiva “monolita”, baza su razmišljanja analitičara i autora članaka. Tome pridonosi i stajalište Jugoslavije na Dunavskoj konferenciji i razmatranje “grčkog pitanja“ u Organizaciji UN-a, koja stvara sumnje oko trajnosti raskida.

Tako osim početne neodlučnosti, zajedničke uglavnom čitavom zapadnom tisku, u grčkim novinama koje smo istražili pojavljuju se i drugi elementi: psihološko stanje koje je stvaralo klimu građanskog rata, neprijateljstvo prema jugoslavenskom režimu i, kao najjače, dojam da Titova zemlja ima etničke težnje prema prostoru Makedonije. To je razlog zbog kojeg su, uz male iznimke, grčki analitičari u svojim analizama stalno razapeti između pesimizma i raspoloženja punoga nade. Zbog toga *Kathimerini* ustrajno objavljuje – do u detalje razmatrane – komentare međunarodnog tiska: prevladava osjećaj da se ovaj događaj izravno odnosi na sudbinu zemlje, no treba ga analizirati sa svih njegovih strana. Zbog toga list *Estia* svojom jasnom analizom tijekom ove šestomjesečne krize, ostaje do određene mjere suzdržan, a završava zaključkom da, što se tiče Grčke, sve ovisi o Titovu budućem stajalištu prema makedonskom pitanju. I na posljetku, zbog toga će list *Ellas* na kraju godine ipak pokazati suzdržanost.

Trebamo, međutim, naglasiti kako je opće stajalište grčkoga javnog tiska relativno hladnokrvno. Početno iznenađenje i neodlučnost te činjenica da Grčka graniči s područjem epicentra događanja, kao i vremensko podudaranje objave raskida s razbuktavanjem građanskog rata, u velikoj su mjeri utjecali na grčke analitičare. Oni već od početka lipnja 1948. počinju strahovati zbog uzroka raskida (što je važno ne samo za razvoj ovog problema, nego i za točnost predviđanja njegova razvoja u člancima G. Papandreoua). Nadalje, u svojem pokušaju da sagledaju razloge i predvide moguće posljedice raskida, atenske novine objavljuju niz vrijednih analiza iz zapadnog tiska. U čitavome pokušaju duboko se nazire neizrecivo uvjerenje da raskid može kataklizmički utjecati na odnose snaga u regiji, građanski rat i dugoročnu budućnost Grčke.

Do kraja godine grčki tisak nije došao do konačnih odgovora na pitanja: Kako se treba ponašati prema Titu? Kao prema starom neprijatelju ili kao mogućem savezniku? Uglavnom, kriterij na temelju kojega – prema mišljenju tiska – Atena mora izvršiti svoj izbor, jest stajalište Jugoslavije prema makedonskom pitanju i građanskom ratu. Ako Jugoslavija prestane biti opasnost za Grčku, ona više neće imati razlog ustrajati oko pitanja komunističkog karaktera Titova režima. Ovaj zaključak (koji će opstati u grčkoj politici prema Beogradu i u sljedećim desetljećima) s jedne strane odgovara stajalištima uglednih zapadnih analitičara, a s druge strane pokazuje da je, čak i na vrhuncu građanskog rata, kriterij prema kojem su grčki analitičari procjenjivali razvoj međunarodnih odnosa bio geopolitički te da su bili svjesni kako je potrebno očuvati stabilnost u široj regiji, a ne toliko ideološki antagonizam.

(prijevod s grčkoga Koraljka Crnković)

SUMMARY

THE TITO-STALIN SPLIT FROM THE VIEWPOINT OF THE GREEK PRESS IN 1948

This article looks at how the Greek press followed and interpreted the split between Stalin's Soviet Union and Tito's Yugoslavia which occurred in 1948. The Greek Civil War in which Tito's Yugoslavia was aiding the communist guerrillas was taking place at this time, so this fact influenced the Greek press's view of the Yugoslav-Soviet conflict. The author concludes that the Greek press was relatively guarded in its reporting of the Tito-Stalin conflict, though this depended on the political affiliation of the newspaper in question, but as a whole there was a fear that Tito had territorial pretensions toward Greek territory.

Key words: Tito-Stalin conflict, Greece, Greek press